

Počasi se nikamor ne pride

Arheologija je resno bolna, vendar dvomim, da bomo s smrtjo stare dobili resnično novo arheologijo!

To je dokaj radikalna trditev za začetek in nič kaj optimistična, vendar žal še preveč resnična. Konec koncev je arheologija miselni eksperiment, ki je očitno dokaj uspešno kodificiral standarde, tudi nesmiselne, pridobivanja materialnih in nematerialnih podatkov in posledično lahko arheologijo danes v največji meri opazujemo in obravnavamo, ne da bi se približali nevarnosti, da bi resnično uničili osnovne arheološke vire. Vzporedno z odgovornostjo do spomenikov pa se moramo zavedati tudi odgovornosti do konzumentov arheologije – zavedati se moramo osebne in stanovske odgovornosti uporabe znanstvenih in družbenih teorij pri obravnavanju in pojasnjevanju naših predmetov proučevanja oziroma se zavedati morebitnih posledic naših interpretacij.

Prav zato je pričujoče besedilo razmišljanje o arheologiji. Ni kvantitativno podprta raziskava, ampak opazovanje nekaterih vidikov teorijske usmeritve, ki je kot feministična kritika arheologije povzročila veliko razprav sredi osemdesetih let, kot arheologija spolov sodelovala pri slabljenju pozicije procesualne arheologije v anglofonskem svetu v devetdesetih ter se začela širiti v druge arheološke konceptualne tradicije ob koncu devetdesetih let.

Sledeč globalnim trendom ter v skladu s slovensko tradicijo nekoliko poznih predstavitev konceptov, vendar z dokaj ažurnim prevodom klasičnih del, smo knjigo *Arheologija spolov*, del prevoda istoimenskega zbornika, dobili leta 2000 (Hays-Gilpin, Whitley 2000). Kljub žepnemu formatu v pravem pomenu besede in nepopolni izdaji lahko trdimo, da zbornik sodi med najprodornejše in najodzivnejše knjižne izdaje v zgodovini slovenske arheologije (če izvzamemo tiste, ki so jih producirale pedagoške institucije). Če upoštevamo vsaj eno diplomsko delo, eno doktorsko disertacijo in pričujoči blok kot poklon tematiki, lahko trdimo, da je odprla uradno razpravo o področju oziroma je obvestila slo-

vensko arheologijo s sodobnimi raziskovalnimi smernicami, ki so del arheoloških diskurzov v predvsem anglofonskem svetu.

ARHEOLOGIJA JE KONSERVATIVNA

Arheologija, kot jo ta hip izvaja večina udeležencev, ne glede na kraj dejavnosti, vzdržuje, namesto da bi izzivala in preverjala obstoječi socialni red, ter zatira sposobnost, da ima veda kot socialna in politična akcija določen emancipatorni potencial. Problem prvega dela trditve je slabo poznavanje konceptualne zgodovine lastne discipline, ki se stopnjuje do te meje, da arheologi že polpretekle družbene konstrukte, ki jih projicirajo v preteklost, pojmujejo kot naravni red stvari, problem drugega dela pa je neproduktiven vidik arheologije, kjer ta aplicira na svoj predmet dejavnosti znanstvene in družbene koncepte, ki so bili ustvarjeni v drugih specifičnih znanstvenih in socialnih okoliščinah ter morda niso popolnoma ustrezni za prenos v lokalno arheologijo. Če obe točki kombiniramo, se moramo zavedati, da je prav največji problem arheologije nekritičen prenos aplikacij družbenih teorij iz enih v druga znanstvena okolja – velike teorije, ki nekje odlično služijo za pojasnjevanje arheološke preteklosti, se v primeru, ko se aplicirajo v okolje, kjer pomenijo radikalen prelom z lokalnimi epistemološkimi tradicijami, ki so oblikovale smerne raziskav v preteklosti, obnašajo kot mamut v rastlinjaku.

In nazaj v sedanost oziroma v tisti del preteklosti po vpeljavi temeljnih vprašanj, na katerih temelji arheologija spolov.

Prvič – prenos temeljnih konceptov arheologije spolov bi bil, če bi jih skušali prenesti iz okolja, kjer so nastali (v Združenih državah kot eden izmed elementov poprocesualne kritike procesualne arheologije oziroma antropologije) v slovensko arheološko okolje (pozitivistično usmerjena arheologija si s skeptičnimi pristopi spodkopava temelje arheologije kulturnih krogov, hkrati pa se posamezniki skrivajo za okopi nekaterih vidikov procesualne arheologije), prej anarhičen kot pa konstruktiven. Zato bo bolje, da to težnjo opustimo. Vsekakor bi najprej potrebovali tradicionalno preverjanje spektra konceptov, ki se uporabljajo, ter šele po določitvi konsistentnih oziroma njihovi morebitni konsolidaciji bi sploh bilo vredno aktivno nastopiti pri njihovi reviziji.

In drugič – teorijski primat pri vsebinah, ki si jih lasti arheologija spolov, so v obdobju pred formalno utemeljitvijo arheologije spolov vodili iz kulturne antropologije ter neoevolucionizma izhajajoči arheologi, ki so v svojih teorijskih delih večinoma poskušali reflektirati družbene formacije prazgodovinskih obdobj in menim, da je tako arheologija starejše kamene dobe delovala kot tisto raziskovalno področje skozi kritiko zgodovine razvoja konceptov, v katere lah-

ko formiramo pregled vpeljave, razvoja in argumente za neustreznost arheologije spolov ter potrebo po njeni zamenjavi s konceptom arheologije družbe. Vendar pa nekaj takega, kot je arheologija spolov, v resnici sploh mora obstajati, saj gre za serijo dobrih vprašanj, ki so dodobra prevetrla zatočnost arheologije v zgodnjih osemdesetih, vendar pa še dve desetletji po objavi velikih programov nisem prepričan, da sem videl dobre rezultate, ki bi upoštevali lastne zahteve. Arheologija spolov kot taka je producirala vprašanja, ni pa nudila odgovorov in modelov, ki bi zadovoljili tudi simpatično javnost, kaj šele tradicionalne arheologe in konec koncev bo treba prav te prepričati ali pa konceptualno iztrebiti. Torej slednja nikakor ne more zahtevati mesta med velikimi arheološkimi teorijami devetdesetih let, moramo pa ji priznavati ključno vlogo pri zamenjavi oziroma vzpostavitvi novih arheoloških velikih teorij.

Prav predpostavka, da je za uveljavitev nove velike teorije treba prepričati tradicionaliste, se je izkazala za glavno oviro pri širitvi konceptov arheologije spolov. Do šestdesetih let so bile edine rekonstrukcije življenja prazgodovinskih hominidov omejene na posamezne teorije o lovu, ko pa so naključne zgodbe začele vsebovati zraven lova še seks in agresivnost ter prehajati iz akademske sfere v javno komunikacijo, je arheologija začela izgubljati svojo socialno nedolžnost (Dahlberg 1981, 1). Zavedati se moramo, da je bila v preteklosti prav prazgodovinska arheologija tisti teorijski poligon, na katerem so se rojevale in umirale arheološke teorije – bila je tisto časovno in geografsko področje, kjer je bila aplikacija nearheoloških teorij najlažja oziroma zaradi pomanjkanja diktature historičnih virov v očeh večine raziskovalcev naravnost potrebna.

V zadnjih treh desetletjih in pol je bila arheologija po svetu obsedena z metodološkimi procedurami, o katerih se je menilo, da so ključnega pomena v dirki za objektivnim spoznanjem. Taka znanstveniška "Nova arheologija" se je v šestdesetih in sedemdesetih zasidrala v Veliki Britaniji in Združenih državah – dveh najstarejših in ekonomsko najmočnejših kapitalističnih državah (Tilley 1995, 105). Bila je tesno povezana s sprejetjem mita o znanstveni premoči kot načinu sprejemanja človeškega razumevanja oziroma o znanstveniku kot o človeku, ki prinaša razsvetljenje v polmrak vedenja. Pa vendar sta se besedi, kot je "znanost" in "objektivnost", pojavljali predvsem v zvezi s kakovostnimi sodbami o potrebnosti znanstvenega dela. In glede na čedalje slavnejšo in samooklicano pomembnejšo pozicijo znanosti v družbi so arheologi povratno pričakovali pridobitev ugleda kot posledico znanstvenega delovanja. V svojih propagandističnih trenutkih so zagovarjali pozicijo, da so zgolj oni sposobni priskrbeti dokaze za človeško obnašanje v tisočletjih ter da so zgolj oni sposobni postaviti dogodke v časovno perspektivo in na pravo mesto (Sheratt 1995, 1).

Z drugimi besedami je delna materialna korist, ki so jo arheologi pridobili z “upravljanjem kulturne dediščine”, ker je zgolj drugačna fraza za zaščitna izkopavanja ter premestitvijo arheologije med “trdne” znanosti povzročila odmik arheologije od zgodovine – objektivne znanosti od družbeno diktirane vede. Tako arheologija ni bila več dekla zgodovine s humanistično tendenco, temveč se je vključevala v tehnično kontrolo nad preteklostjo, ki jo je vodila po metodoloških smernicah, sposojenih iz podobe naravoslovnih in fizičnih ved (Tilley 1995, 106). Vendar taka arheologija ni več pripovedovala o socialnih konstruktih spolnih vlog v preteklosti, ampak o rigidnih zasnovah mogočnih akademskih ideologij v sedanjosti (Gamble 2001, 31).

Predvsem pa ni bila nikoli ideološko nevtralna – kot družbena praksa je ohranjevala, upravičevala ter utemeljevala obstoječe družbeno stanje s tem, da je racionalnost sedanjosti projicirala v preteklost. Najlepši primer tega mišljenja je bila uporaba systemske teorije s svojimi koncepti trajanja in ravnovesja – prav v primerih ravnovesja se je izpostavljala trajnost stabilnih sistemov, povezava med podsistemi in pozitivni učinki blaženja stresa na ravni podsistema. Vendar pa je bila skoraj v popolnosti ignorirana družbena dinamika, abstrahirani so bili vsi konflikti – tako medosebni kot medskupinski. In prav v to situacijo biologizacije socialnega sveta je bil vstavljen diskurz, na katerem temelji arheologija spolov.

Iz uporabe človeške evlucijske biologije sta bili za potrebe proučevanja človeške preteklosti izpeljani dve temeljni perspektivi. Prva se je sicer ukvarjala z okoljem adaptacije – z razmerami, v katerih se je razvil posamezen vzorec obnašanja oziroma se je razvila določena biološka prilagoditev. Druga perspektiva, izpeljana iz razvojne biologije, pa je trdila, da reproduktivni interesi in strategije moških in žensk niso enake (Lanchaster 1993, 22). Prevladalo je prepričanje, da prilagoditve v obnašanju moških in žensk najlaže razumemo ne kot globoko komplementarna in vzajemno povezana, ampak kot popolnoma ločena skupka adaptacij, ki služita reproduktivnim interesom vsakega spola.

Z drugimi besedami, znanstvenost arheologije, ki je neposredno izhajala iz biologizacije antropologije in evlucijske teorije, je poskrbela za nekritično prenašanje konceptov, ki so sicer ustrezali biološkimi trendom, vendar so eksplicitno utemeljevali razdor znotraj človeške družbe ter implicitno zagovarjali evlucijsko različnost spolov. Še slabše – biološki spol je bil enačen s socialnim.

Vzpostavitev binarnega sistema je diktirala razumevanje spolov celo tako daleč, da se je tudi kulturna antropologija zgodnjih osemdesetih strinjala z biologizirano perspektivo ter trdila, da je spolni sistem zgolj simbolični sistem, sestavljen iz dveh komplementarnih, vendar vzajemno izključujočih se kategorij, v katere se vstavljajo vsa človeška bitja. Vendar so na tem mestu začele nastati

jati varovalke, ki so sicer priznavale odstopanja med generalizacijami ter poudarjale kulturno relativnost spolnih konstruktov. Medtem ko je v biološko formulirani antropologiji veljalo, da so kategorije določene ob rojstvu glede na prepoznavo spolovil ter da vsaka od obeh kategorij tradicionalno vsebuje širok spekter poznejših dejavnosti, drž, vrednot, predmetov, simbolov in pričakovanj, je bilo treba opozoriti, da so v nasprotju z univerzalnimi kategorijami – moškega in ženske – vsebine drugih kategorij različne ter pogojene z lokalnimi kulturnimi sistemi (Cucchiari 1984, 32).

Seveda je bil poligon za uporabo teorije spet obdobje stare kamene dobe, saj je bilo človeštvo (vključno s svojimi predniškimi oblikami) dobrih 99 odstotkov časa svojega obstoja ekonomsko zasidrano v lovsko-nabiralniški sistem primarne ekonomije. Na drugi strani pa je bilo v tem obdobju formulirano, da je prav človeška vrsta tista, ki je še najbolj podaljšala razvoj potomcev v obdobju odraščanja. Sicer zaradi narave arheoloških ostankov in zaradi obsega možnosti interpretacij ni bilo mogoče uvajati kategoričnih delitev, ki bi zbudile dvom o binarni moško-ženski opoziciji, ampak se je segmentacija izvedla glede na vloge, ki jih posamezni spoli igrajo v družbi glede na svojo starost. Pravzaprav so vprašanja arheologije spolov povzročila posredno rojstvo najmočnejše družbene interpretacijske kategorije, ki je sicer arheološko težko določljiva – otrok. Različne vloge spolov so se formirale v zvezi s procesom zaploditve, rojstva, oskrbe in socializacije otrok.

Rizičnost tega temelji na predpostavki, da so potomci majhni, šibki, nezreli, neizkušeni in le slabi socialni tekmeči ter da je za njihovo preživetje potrebno podaljšano obdobje starševske skrbi – evolucijska diktatura je silila k izpostavljanju žensk v družbi – mater, ki so rodile, babic, ki so redile, ter drugih izkušenih žensk, ki so stale ob strani edinemu opravilu, ki je po obdobju prevetritve konceptov družbene kohezije in ekonomske produkcije v osemdesetih letih ostal edina domena biološkega ženskega spola – produkcije in vzreje potomcev.

Počasen razvoj diskusije je bil posledica podrejanja drugemu delu kritike procesualne arheologije – različnim vejam poprocesualne arheologije, ki so izhajale iz predpostavke, da je treba za vsako aplikacijo velike družbene teorije jasno formulirati metodologije raziskav. Posledično se je arheologija spolov deset let ukvarjala z metodologijo, namesto da bi se ukvarjala s produkcijo vedanja. Kljub temu, da so poglavitne akterke opozarjale na kritiko, ki jim je postavljala vprašanje, čemu bi v arheološkem zapisu bilo treba iskati ženske, ter je hkrati predpostavljala, da celotno nišo tako ali tako zasedajo moški (Gilchrist 1993, 3–4), jim je ušlo, da bi za legitimacijo lastne dejavnosti bilo ustrežnejše izbrati prav nasproten pristop – iz konkretnega preiti k splošnemu, od arheoloških dejstev k antropološkim teorijam. Prav zato so dolgotrajno argumentacijo,

ki je bila potrebna za rojstvo ustrezne teorije, ki je iz feministične kritike arheologije prerasla v poskuse interpretacije družbenih razredov v arheologiji, označili kot konflikt velikih arheoloških ideologij (Gamble 2001, 31).

Preprosto – ker ni bilo arheološkega dela, kjer bi avtor oziroma avtorica lahko glede na arheološke podatke razlagala vlogo spolov v arheološkem zapisu oziroma celo lahko pojasnila metodologijo za izpeljavo teh trditev, se je zdelo, kot da arheologije spolov ni. Pravzaprav pa je bila ta že ves čas prisotna na drugih področjih – v tistih delih proučevanja preteklosti, kjer so se na teorijski podlagi formulirale vloge različnih spolov – predvsem v arheologiji stare kamene dobe in v tistih delih, kjer so sočasni viri jasno ilustrirali vlogo spolov, ki pa je bila drugačna od sedanje, npr. srednjeveške študije. Ključen problem teh študij pa ni bilo pomanjkanje ideološkega ali teoretičnega diskurza o vlogi spolov, ampak plejada približkov in “dejstev” o vlogah spolov, ki so bili večinoma projicirani v preteklost iz neustreznih, večinoma sodobnih situacij (Conkey, Spector 2000, 36).

ARHEOLOGIJA JE TEORIJSKO NEPRODUKTIVNA

Na tej točki je v arheologiji znova prišlo do izenačenja obeh konceptov spola – biološki spol je v znanstveni produkciji postal tudi kulturno konstruirani spol. In tu je tičala napaka. Medtem ko se je arheologija v svojem nekajstoletnem obstoju, odkar jo lahko pojmujejo kot vedo, večinoma zanimala za smrt ter vse, kar je bilo povezano s človeško smrtjo (pokop, pridatki, ritual, ideologija), se je sedaj usmerila v rojstvo – rojstvo otrok ter nadaljnjo skrb zanje pa je enačila s spolom – ženskim biološkim spolom. Posledično je tako razumevanje človeške fizične reprodukcije v navezavi na etnografske študije, ki so kazale, da je v sedanosti največ družin monogamnih, ter na biološke izsledke, ki so manjšanje spolnega dimorfizma enačili z deljenjem hrane v skupnosti, kar naj bi bila osnovna oblika moške investicije v potomce (prek mater otrok), izgubilo vse tiste člane skupnosti, ki niso rojevali otrok, pa prav tako niso bili moški – ženske, ki zaradi fizičnih razlogov niso mogle imeti otrok (neplodne); ženske, ki so bile socialno izključene iz možnosti razmnoževanja, in ženske, ko so se zaradi kateregakoli razloga same odločile, da ne bodo imele potomstva (Beausang 2000, 70), ter da ne pozabimo na koncu še tistega, v prazgodovini posebno številčnega dela populacije, ki ga antropologi ne marajo, arheologi pa kar ne morejo zajeti, razen v primeru prežgodnje smrti – otrok.

Vendar se je del poprocesualne arheologije problema lotil z drugega vidika. V devetdesetih so se kot enote materialnih arheoloških proučevanj izpostavile analize posameznih gospodinjestev. Kot stranski učinek proučevanja delovanja

specifičnih enot družbe, ki so težile k formaciji konkretnega arheološkega zapisa na omejenem in določljivem ter tradicionalno arheološko obvladljivem kraju, je bilo ustvarjeno argumentacijsko gradivo, ki je s podatki in z besednjakom dokaj tradicionalne arheologije in z metodologijami procesne arheologije lahko potrdilo utemeljenost kritik arheologije spolov. Z analizami gospodinjestev je bilo dokazano, da ko govorimo o reprodukciji, v resnici govorimo o njenih treh vidikih – o biološki reprodukciji, o reprodukciji delovne sile ter o socialni reprodukciji. Medtem ko je biološka reprodukcija vezana na biološko stvaritev novih človeških bitij in je reprodukcija delovne sile povezana s socializacijo otrok, obe združuje socialna reprodukcija, ki je prenos in ponovna stvaritev kulturnih načinov, ki se prenašajo z ene generacije na drugo (Price 1999, 35–36).

V takem svetu spol ni več vrsta socialne identitete oziroma formalna spremenljivka v analizi, ampak nuja za socialno konstrukcijo gospodinjstva.

Z odpovedjo procesualne interpretacije, ki je hkrati pomenila dvom v metodološko neizpodbitno arheologijo, je slednja sicer spet postala nekoliko manj stabilna disciplina, v terminih lastnega razumevanja in varovanja svojih interesov, vendar je posledično spet postala veliko bolj intelektualno vznemirljiva in stimulatívna. Kot veliki obrat bi lahko pojmovali preusmeritev interesa arheologije od proučevanja sistemov proti ponovnemu proučevanju ljudi kot akterjev znotraj posameznih družbenih in ekonomskih sistemov.

Kljub navidezni pozitivaciji arheologije pa je prav arheologija spolov pokazala s kvantitativnimi analizami produkcije in reprodukcije znanj v posameznih okoljih, da nezavedna projekcija modernih socialnih vrednot vpliva tudi na selektivno podporo raziskav o vplivu spolno pogojenih stereotipov na arheološko interpretacijo. Morda je danes kot nikoli doslej jasno, da je treba arheološko interpretacijo opazovati v socialnem, političnem in zgodovinskem kontekstu, v katerem je bila formirana (Trigger, 1995, 31). Pojav arheologije spolov je sovpadel s strukturnimi premiki v arheologiji, ko se je arheologija prelevila iz akademske discipline, ki je bila pred 50 leti domena peščice akademikov, zaprtih v maloštevilne muzeje in univerze, v široko razvejeno državno organizacijo, ki temelji na nacionalni zakonodaji. Poglavitni dejavnik sprememb ni bila zgolj sprememba okvirov financiranja, ki je v akademsko disciplino vpegljala v preteklosti nepredstavljava sredstva, ampak tudi sprememba profila arheologije, ki je postala zasidrana v politične in nacionalne domene. Medtem ko je arheologija v šestdesetih izgubila svojo intelektualno nedolžnost, je v devetdesetih izgubila svojo politično nedolžnost (Kristiansen 1992, 3).

Verjetno prav v tem tiči razlog za nekajdesetletno zaostajanje arheologije spolov za emancipirajočimi feminističnimi gibanji v družbah in v drugih humanističnih vedah. Kognitivistična kritika bi lahko sicer trdila, da v arheologiji v

preteklosti ni bilo karizmatične voditeljice, kot je bila v javnosti Betty Friedan, vendar nam prav primeri iz najbližjih akademskih disciplin – antropologije in primatologije (M. Mead, R. Benedict pa J. Goodall, D. Fossey ...), kažejo nasproten položaj. Oziroma celo velike in karizmatične ženske v zgodovini arheologije (M. Leakey, G. Bell, K. Kenyon, D. Garrod, ...) niso v obdobju svojega delovanja povzročile formiranja arheologije spolov. Zagotovo so bile v svojem delu deprivilegirane, vendar prav zaradi intelektualnih okoliščin ter finančne in družbene pozicije arheologije ni bilo zunanjih dejavnikov za formiranje arheologije spolov.

To nam lahko pojasni kulturno-materialistična paradigma. Ključni dejavnik formiranja arheologije spolov ni bila liberalizacija ekonomskega trga, ki je povzročila razmah feminističnih gibanj dve desetletji prej, ampak znanstvena rigidnost procesualne arheologije, ki je zaradi politizacije svoje pozicije pridobivala čedalje večji politični in ekonomski vpliv oziroma diktat.

ARHEOLOGIJA SE UKVARJA Z LJUDMI

Ljudje smo ločeni od lokalnih ekosistemov. Smo ena izmed redkih vrst, ki ni razdrobljena v majhne enote, ki bi se prilagajale lokalnim razmeram. S svojo vseobsegajočo globalnostjo smo postajali s prehodom iz prazgodovine vedno bolj kohezivni samoabsorbirajoči (Eldredge 1995, 121). Naj ponazorim – veeverica večino časa premišlja o predstavnikih drugih bioloških vrst – o drevesih, na katerih najde hrano in zavetje, o sokolih in mačkah, katerim je hrana, ter o glodavcih, ki ji konkurirajo pri prehranjevanju. Skratka, veeverica več razmišlja o drugih bioloških vrstah kot katerikoli človek v poagrikulturni družbi. Mi razmišljamo zgolj o nas samih. Vendar posledično lahko opazujemo prenos evulcijskega konfliktnega scenarija na drugo raven – o človeški družbi razmišljamo kot veeverice o naravi okoli njih. Opisujemo jo kot dinamično razmerje med konflikti ter integrirajočimi težnjami in gre zgolj za perspektivo, ki določa, kateri pogled prevzema v določenih trenutkih primat v arheoloških oziroma kulturnih študijah.

In če se vrnemo k arheologiji. Rekonstrukcije prazgodovinskih družb so bile konstruirane s prenosom empiričnih študij z etnografskih sedanosti v arheološke preteklosti – vendar direktno opazovanje dejavnosti v tem primeru ni bilo mogoče. Tako moramo, predno lahko sploh rekonstruiramo preteklost oziroma uporabimo preteklost kot poligon za aplikacijo katere od velikih družbenih teorij, sklepati o preteklosti na podlagi ostankov iz preteklosti – dodobra moramo biti seznanjeni tako z arheološkimi ostanki kot tudi z ekološkimi razmerami, v katerih so bili ti ostanki ustvarjeni oziroma zapuščeni (Thomas, 1998,

416). Z drugimi besedami, v arheologiji se moramo zavedati ločitve med arheološkimi ostanki in velikimi teorijami – če se znanstveni konflikti danes odvijajo na ravni razprav o aplikacijah velikih teorij, potem se moramo zavedati, da arheološki podatki s tem nimajo nikakršne zveze, zavedati pa se moramo tudi, da so velike družbene teorije mit.

Za ilustracijo najlaže uporabimo enega najbolj temeljnih mitov znanstvenega dožemanja sveta – mit o evoluciji. Dejstvo, da evolucija obstaja in deluje, je preverljivo z znanstvenimi metodami, vprašanje, kako deluje, pa je stvar mita. Naše standardno pričakovanje, da je evolucija počasna in konstantna ter usmerjena, je mit – viktorjanski mit o napredku, ki ga je zakuhala industrijska revolucija, v kateri si je zahodnoevropska industrijska družba prilastila razvojni energijski potencial, ki ga je pridobila z uporabo fosilnih goriv (Eldredge, Tattersall, 1982, 2). In dokaj podobno je z arheologijo – da so arheološke najdbe stvar preteklosti, je dejstvo, ki ga lahko preverimo z najbolj standardiziranimi in ponovljivimi postopki znanstvenega dela, njihova narava, pomen ter povezava oziroma njihovo branje kot odraz neke družbe v preteklosti pa je stvar mitologij o znanstvenosti arheologije. In ker je, če jo beremo na takšen način, arheologija v resnici zgolj razmerje med sedanostjo in preteklostjo, ki ga posredujejo posamezniki, skupine in institucije, potem vsebuje arheologija neizogibno tudi družbeno pomembnost (Tilley 1995, 106).

Za ilustracijo moči arheologije sta Daniel Millerj in Christopher Tilley uporabila metaforo, ki ločuje dva vidika moči – moč *da* in moč *nad*. V prvem primeru ima posameznik moč, da deluje, v drugem primeru pa gre za moč, da dominira nad nekom ali nečim, ter mu vsiljuje svojo pozicijo (Miller, Tilley 1984, 5). In medtem ko je bila arheologija spolov rojena kot kritika sistema, katerega se je očitalo, da ima moč nad interpretacijo vloge spolov v preteklosti, ter se je feministični antropologiji oziroma arheologiji velikokrat popolnoma upravičeno očitalo, da ustvarja v interpretacijah preteklosti identične modele, ki ustvarjajo zgolj obrnjene sisteme, temelječe na konceptih premoči (Bender 1989, 85), potem menim, da je čas za vpeljavo konceptov arheologije družbe. Črpač iz poprocesualnih pristopov, ki so imeli moč, da so temeljito spremenili koncepcije arheologije, jo prisilili, da se je odpovedala svoji znanstvenosti ter se povratno namesto s sistemi spet začela ukvarjati z arheološkimi najdbami in ljudmi, bi bilo potrebno, da bi bila arheologija začetka enaindvajsetega stoletja spet usmerjena k proučevanju kohezivnih teženj znotraj človeških družb. Arheologija spolov je le eden izmed odgovorov, ki bodo lahko podlage za reševanje izzivov proučevanja prazgodovinskih družb. Kot v vsaki humanistični vedi se moramo spet zavedati, da je znotraj ene paradigme vsebovan določen spekter relativno gotovih interpretacij, določen spekter verjetnih ter

določen spekter popolnoma špekulativnih interpretacij (Hayden 1993, 36). Predvsem pa se moramo zavedati, da arheologija spolov ne more več biti tista feministična kritika mitov o lovcih in nabiralkah, s katero se je vse začelo, temveč mora zraven feminističnega naboja nujno vsebovati tudi maskulinističnega. Pa ne zato, ker so humanistične vede toliko časa prikazovale moške kot spolno nevtralne in posledično univerzalne, ampak ker preprosto nima smisla, da bi moško dominirani sistem v arheologiji zamenjali z žensko prevlado (Knapp 1998, 241). Vsak izključujoč sistem pač zmanjšuje dinamično in kohezivno vlogo spolov ter ustvarja asimetrično prikazovanje družbe. To pa pomeni, da se je za vzpostavitev arheologije družbe treba odpovedati poststrukturalistično obarvanim pristopom, v katerih je preživel duh biološkega determinizma, hkrati pa ne moremo v stare interpretacije preprosto dodati žensk in otrok ter vse skupaj zgolj malo pomešati.

Za konec – verjamem, da je bila arheologija spolov potrebna, potrebna do te mere, da je spodnesla znantvenost arheologije ter jo ponovno soočila z njeno omejenostjo. Pa vendar, zdi se, da se čas feministične kritike znanosti počasi izteka, vsaj upajmo, da se, kajti izvirno feministična transformacija humanističnih ved, ki je povzročila intelektualno, socialno in ekonomsko inkluzivnost predhodno izključenih, postaja zaradi svojega delovanja posledično nepotrebna tako kot politično gibanje oziroma kot kraj intelektualnega in socialnega angažmaja.

LITERATURA:

- BEAUSANG, E. (2000): "Childbirth in prehistory. An introduction", *European Journal of Archaeology* 3 (1), 69–87;
- BENDER, B. (1989): "The roots of inequality". – V: MILLER, D., ROWLANDS, M., TILLEY, C. (ur.) *Domination and Resistance. One World Archaeology* 3, Unwyn Hyman, London, 83–95;
- CONKEY, M. W., SPECTOR, J. D. (2000): "Arheologija in študije spolov". – V: HAYS-GILPIN, K., WHITLEY, D. (ur.) *Arheologija spolov*. Škuc, Vizibilija, Ljubljana, 31–137;
- CUCCHIARI, S. (1984): "The gender revolution and the transformation from bisexual horde to patriloc band: the origins of gender hierarchy". – V: ORTNER, S. B., WHITEHAND, H. (ur.) *Sexual Meanings. The Cultural Construction of Gender and Sexuality*. Cambridge University Press, Cambridge, 31–79;
- DAHLBERG, F. (1981): "Introduction". – V: DAHLBERG, F. (ur.) *Woman the Gatherer*. Yale University Press, New Haven, 1–33;
- ELDREDGE, N. (1995): *Dominion*. University of California Press, Berkeley;
- ELDREDGE, N., TATTERSALL, I. (1982): *The Myths of Human Evolution*. Columbia University Press, New York;
- GILCHRIST, R. (1993): *Gender and Material Culture. The Archaeology of Religious Women*. Routledge, London;
- HAYDEN, B. (1993): *Archaeology. The Science of Once and of Future Things*. W. H. Freeman and Co., New York;
- HAYS-GILPIN, K., WHITLEY, D. (ur.) (2000): *Arheologija spolov*. Škuc, Vizibilija, Ljubljana;
- KNAPP, B. A. (1998): "Boys will be boys. Masculinist approaches to a gendered archaeology". – V: WHITLEY, D. S. (ur.) *Reader in Archaeological Theory. Post-Processual and Cognitive Approaches*. Routledge, London, 241–249;
- KRISTIANSEN, K. (1992): "The strength of the past and its great might; An essay on the use of the past". *Journal of European Archaeology* 1, 3–32;

- LANCASTER, J. B. (1993): "The evolutionary biology of Woman". – V: ALMQUIST, A. J., MANYAK, A. (ur.) *Milestones in Human Evolution*. Waveland Press, Prospect Heights, 21–37;
- MILLER, D., TILLEY, C. (1984): "Ideology, power and prehistory: An introduction". – V: MILLER, D., TILLEY, C. (ur.) *Ideology, Power and Prehistory*. Cambridge University Press, Cambridge, 1–15;
- PRICE, M. F. (1999): "All in the family: The impact of gender and family constructs on the study of prehistoric settlement". – V: BRÜCK, J., GOODMAN, M. (ur.) *Making Places in the Prehistoric World. Themes in Settlement Archaeology*. University College Press, London, 30–51;
- SHERRATT, A. (1995): "Reviving the grand narrative: Archaeology and long-term change". *Journal of European Archaeology* 3, 1–32;
- THOMAS, D. H. (1998): *Archaeology*. Harcourt College Pub, Forth Worth;
- TILLEY, C. (1989): "Archaeology as socio-political action in the present". – V: PINSKY, V., WYLE, A. (ur.) *Critical Traditions in Contemporary Archaeology. Essays in the Philosophy, history and Socio-Politics of Archaeology*. University of New Mexico Press, Albuquerque, 104–116;
- TRIGGER, B. G. (1995): "History and contemporary American archaeology: a critical analysis". – V: LAMBERG-KARLOVSKY, C. C. (ur.) *Archaeological Thought in America*. Cambridge University Press, Cambridge, 19–34.